

NAȚIONALISM ȘI SPORT ÎN ROMÂNIA INTERBELICĂ¹**CONSTANTIN Pompiliu-Nicolae*****RESUME:**

CET ARTICLE PLACE LA FOCALÉ SUR LA CONNEXION ENTRE LES SPECIFICITÉS DU NATIONALISME ET LA VIE SPORTIVE DE L'ENTRE-DEUX-GUERRES EN ROUMANIE. LA RECHERCHE OFFRE UNE IMAGE SUR L'ÉTAT D'ESPRIT DE LA NOUVELLE ROUMANIE, DANS LAQUELLE LES MINORITÉS REPRESENTENT UNE IMPORTANTE PROPORTION. EN PLUS, LES DIVERGENCES POLITIQUES ET IDEOLOGIQUES SE TRANSPONENT DANS LA CULTURE SPORTIVE, UN PHÉNOMÈNE URBAIN DOMINÉ PAR LA RÉGION DE L'OUEST DE PAYS, OU LES ETHNIQUES MAGYARS, ALLEMANDS, JUIFS OU SOUABES ONT UNE IMPLICATION ET UN DÉVELOPPEMENT QUI FONT LA CONCURRENCE À LA CAPITALE. L'ARTICLE LIE LE NATIONALISME AVEC UNE TENTATIVE DE « ROUMANISATION » DU SPORT, PARTICULIÈREMENT POUR LES ÉQUIPES NATIONALES, EN REPOSANT L'ARGUMENT SUR ARTICLES MASS-MEDIA QUI EXPLIQUENT L'INITIATIVE D'INTRODUIRE UN SPORT NATIONAL.

KEY WORDS: NATIONALISM, SPORT, MINORITIES, ROMANIAN IDENTITY, OINA

Unirea de la 1 decembrie 1918 a îndeplinit visul naționaliștilor români, dar a reliefat, în același timp, și perspectiva unor noi divergențe, analizând aspectele demografice ale regiunilor alipite după primul război mondial. Rolul minorităților etnice și

¹ Acest articol a fost realizat cu sprijinul proiectului POSDRU 107 / 1.5 / S / 80765 : „Exelență și interdisciplinaritate în studiile doctorale pentru o societate informațională”, cofinanțat de Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial pentru Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013

*Doctorand la Facultatea de Istorie – Universitatea București și Facultatea de Științe Politice – Université Libre de Bruxelles

naționale și densitatea acestora în lumea urbană a menținut un discurs naționalist dinspre orașele importante ale Vechiului Regat, cu precădere din Capitală. Aceste dispute de ordin ideologic au avut impact în toate domeniile, inclusiv în cel sportiv, după cum voi demonstra în cele ce urmează.

1. Imaginea naționalismului românesc interbelic

Istoriografia românească a evidențiat foarte des un spirit național care a învăluit spațiul românesc și din care reiese o dorință de unitate a poporului român, coroborată cu un pericol dublu: interior și exterior. Această idee este una din trăsăturile naționalismului românesc, încadrat într-o tipologie mai amplă, care susține că „orice fel de naționalism are componente organiciste, desemnează un dușman (intern sau extern), interpretează trecutul în avantajul său pentru a elabora un proiect de acțiune și practică mobilizarea maselor cu ajutorul propagandei”².

Termenii din câmpul naționalului nu au o anumită stabilitate în istoriografia românească. Aceștia se află la intersecția dintre ideea de națiune a istoriografiei germane (moștenitoare a concepțiilor lui Herder), accepțiunea franceză (bazată pe ipotezele lui Ernest Renan) și cea din școala anglo-saxonă (cu un naționalism dominat de manifestarea sentimentului național)³. În aceste condiții, se apelează la conceptele predominante în limbajul epocii. Istoricul Victor Neumann merge mai departe propunând ca pentru Europa Centrală și de Sud-Est să se folosească noțiunea de etnonațiune, cu o distincție clară între conceptul de etnos și cel de demos⁴.

În numeroase rânduri, ideea de naționalism se intersectează cu aceea de românism, care suferă anumite mutații, reliefate în lucrarea lui Zigu Ornea⁵. Pornind de la aceste dezbateri și coroborând o serie de elemente precum iredentismul maghiar, dominația economică a evreilor și un sentiment de frustrare pe linie sportivă, ce se făcea simțit în Vechiul Regat, se nasc o serie de probleme ce merită a fi discutate, fiind o realitate a societății interbelice românești.

² Serge Cordellier și Elisabeth Poisson, *Națiuni și naționalisme* (București: Corint, 2002), 36-37

³ Dinu Bălan, „Etnie, Etnicitate, Națiune și Naționalism”, *Codrul Cosminului* 12 (2006), 93

⁴ Victor Neumann, *Neam, popor sau națiune? Despre identitățile politice europene* (București: Curtea Veche, 2003), 59-65

⁵ Zigu Ornea, *Anii treizeci. Extrema dreaptă românească* (București: Editura Fundației Culturale Române, 1996)

2. Sportul ca apanaj al minorităților

Alipirea Transilvaniei în 1918 a consemnat și creșterea semnificativă a numărului minoritarilor, care au adus un plus și din punct de vedere al culturii sportive, mai ales că Transilvania și Banatul aveau un nivel al culturii fizice mult mai ridicat. Rata practicării sporturilor a crescut, iar acest lucru a forțat înființarea unor competiții și a unor instituții care să organizeze totul. Problema este cu atât mai interesantă cu cât la 1 decembrie 1918, 28% din cetățenii români aparțineau minorităților naționale. Ponderea cea mai mare o aveau maghiarii – 7,9%, urmați de germani – 4,1%, evrei – 4%, ruteni și ucraineni – 3,2%, ruși 2,3%, bulgari – 2%, țigani (romi) – 1,5%, turci – 0,9% etc. Cazul Transilvaniei era special, pentru că potrivit datelor statistice din 1919, structura etnică a acestei regiuni mult mai eterogenă: români – 57,12%, maghiari – 26,46%, germani – 9,87%, evrei – 3,28%, alte naționalități – 3,27%.

Un argument care explică nivelul ridicat al sportului în rândul minorităților este procentul de reprezentare al acestora la nivel urban, spațiul care adoptă sportul ca o activitate obișnuită de petrecere a timpului liber. În 1930, 80% din populația României trăia în mediul rural. Bucureștiul este singurul oraș cu o populație de peste 500.000 de locuitori, urmat de Chișinău, Cernăuți, Iași și Galați, cu peste 100 de mii și nouă orașe cu peste 50.000 de locuitori⁶. Structura etnică este favorabilă pentru minorități în zonele urbane care au fost unificate cu Vechiul Regat în 1918. Românii domină mediul rural, în aceste zone, potrivit statisticilor recensământului din 1910 (realizat de către liderii de Imperiul austro-ungar) și celui din 1930⁷.

Sportul și educația fizică se dezvoltă într-un ritm alert, în perioada dintre războaie. Prosperitatea economică favorizează extinderea activităților sportive după 1930. Reunind mai multe surse, istoricul Bogdan Popa evidențiază în teza sa de doctorat numărul de cluburi și sportivi din perioada interbelică. De exemplu, pentru anul 1934 sunt identificate 580 de cluburi și 58 000 de sportivi, în anul 1936 existau 762 de cluburi și 65 000 de sportivi, iar în 1938, autorul semnalează 808 cluburi și 77 800 sportivi⁸.

⁶ Samuil Manuilă și D.C. Georgescu, Recensământul din 29 decembrie 1930, Populația României (București: Imprimeria națională, 1937), 17-20

⁷ Anton Drăgoescu (coord.), Istoria României. Transilvania, Vol. II, (Cluj-Napoca: Editura George Barițiu, 1997), p. 875

⁸ Bogdan Popa, Educație fizică, sport și societate în România interbelică (București: Facultatea de Istorie – Universitatea București, 2009), 187

Conform statisticilor prezentate în Anuarul Sporturilor 1939-1940, zona de vest a României are monopolul sportiv. Pe teritoriul Banatului, Bucovinei și Transilvaniei existau 427 de cluburi sportive și asociații, ceea ce înseamnă 50.89% din totalul de 839 de asociații și cluburi. Bucureștiul are în această perioadă 184 de asociații înregistrate, fiind orașul cel mai bine reprezentat, cu 21.93% din total. În afara Bucureștiului, în Vechiul Regat există 197 de asociații, reprezentând 23,48%. Basarabia a rămas cel mai puțin dezvoltată, cu 31 de asociații, doar 3,69% din total. În ceea ce privește situația asociațiilor și cluburilor la nivel urban, după București se situează orașele din vestul României: Cluj (59), Timisoara (33), Arad (31), Oradea (30) și Brașov (27)⁹.

Cadrul legislativ din perioada interbelică și creșterea ratei de alfabetizare a permis apariția starurilor sportive, a vedetelor, la nivel local sau național. Sportul se dezvoltă odată cu activitățile politice, economice și culturale. Sunt înființate școli în limbile materne, care acordă educației fizice o perspectivă avantajoasă. Astfel, în 1922 se tipăreau în România 657 de ziare și 524 de reviste, dintre care 181 ziare și 75 reviste în limbile minorităților naționale¹⁰. În acest context s-au dezvoltat cluburile minorităților naționale, multe dintre ele având drept criteriu de organizare apartenența etnică.

Fie că vorbim de maghiari, evrei, germani sau armeni, sportul a ajutat la integrarea acestora în societatea românească interbelică. Ani buni, minoritarii au regretat dispariția regatului austro-ungar și a mitului „bunului împărat”¹¹, la fel ca mulți români din zonele alipite Vechiului Regat în 1918. Competițiile sportive i-au ajutat pe români să indice un argument în plus la evenimentul Unirii, în timp ce minoritarii au găsit în competițiile sportive ale noului stat român o modalitate de revanșă, dar și o cale de afirmare.

Etnicii maghiari, evrei, șvabi, sași, germani, italieni, tătari, armeni, slovaci sau lipoveni se implică serios în toate activitățile sportive majore sau minore interbelice: fotbal, box, hipism, tenis de masă, gimnastică sau atletism. Practic, în fiecare sport sunt sportivi din rândul minorităților care realizează performanțe. Această situație a atras și numeroși critici, adepți ai naționalismului și românizării, sau pur și simplu nemulțumiți față de monopolul impus de sportivii etnici.

⁹ Anuarul sporturilor pe 1939-1940 (București), 1940

¹⁰ Ioan Scurtu și Liviu Boar (coord.), Minoritățile Naționale din România (1918-1925) (București: Arhivele Statului din România, 1995), 13

¹¹ Jacques Le Rider, Modernitatea vieneză și crizele identității (Iași: Editura Universității „Al. I. Cuza”, 2003), 239

3. Propuneri pentru românizarea sportului

Etnicitatea era o problemă discutată în mod fervent în perioada interbelică, un subiect analizat periodic în mass-media, conferințe, dezbateri publice, etc. Sportul a fost un teritoriu favorabil confruntărilor de idei. Scriitorul Camil Petrescu, care publica în perioada interbelică articole sportive sub pseudonimul „N. Grămătic”, cerea eliminarea minoritarilor din echipele naționale ale României. Practic, toate vedetele din rândul minoritarilor ar fi trebuit înlăturate. Camil Petrescu oferă și o definiție a noțiunii de minoritar, considerat drept *cel ce reprezintă tendința extranațională*¹². În ciuda numeroșilor adepți ai românizării, vedetele din rândul minorităților au păstrat un statut special.

Una din expresiile evidente ale naționalismului interbelic în viața sportivă este încercarea permanentă de a impune oina ca sport național. Acesta era un joc practicat în special în zona Moldovei, însă câțiva intelectuali români (Iuliu Hațieganu, Iuliu Moldovan, Nicolae Iorga, T. Georgescu, George Plagino, Roman Jalobeanu)¹³ au căutat popularizarea acestuia la cel mai înalt rang, ca o tentativă de a estompa influența fotbaliștilor minoritari și a redirecționa preferințele publicului român. Oina a fost însă una din principalele victime ale fotbalului, în opinia lui Bogdan Popa¹⁴. Dacă ar fi să transpunem această idee într-un limbaj beligerant, așa cum se întâmplă în presa de specialitate¹⁵, putem afirma că oina etnicilor români a pierdut bătălia cu fotbalul minoritarilor.

Perioada interbelică a fost marcată de dezbaterile constante referitoare la modul în care ar trebui să fie alcătuită echipa națională de fotbal a României. Din punct de vedere valoric, cei care selecționau fotbaliști nu au putut evita o serie de vedete din rândul etniei maghiare, germane sau evreiești. În rândul presei discuțiile sunt contradictorii, și evidențiază foarte bine și starea de spirit din cadrul spectatorilor. Mai mult, vedetele etniilor au fost acuzate că au boicotat naționala României.

Astfel, un articol sintetizator la adresa românizării echipei reprezentative apare în ziarul Tribuna, de la finalul anilor 30. Indiferent de aceste dezbateri, pentru toată lumea, scorul era esențial. Cronicarul VI. Stana scria în anul 1938, înaintea unui meci amical al României cu Cehoslovacia, la Praga, că „oridecâteori este programat un meci internațional cu reprezentativa țării noastre se nasc o serie de interminabile discuții cu privire la

¹² Grămătic (C. Petrescu), „Problema echipei naționale”, Rampa, 4408 bis, 24 septembrie 1932, 2

¹³ Nicolae Postolache, Fascinația oinei: jocul românilor de pretutindeni (București: Profexim, 2009), 107-126

¹⁴ Bogdan Popa, „Sport et éducation physique dans la Roumanie d'entre-deux-guerres : oui ou non ?”, Études balkaniques 11 (2004), 197-212

¹⁵ Michael Billig, Banal nationalism (Londra: Sage Publications, 1995), 123

alcătuirea echipei, din care se pot distinge două tabere, bine distincte; una care cere naționalizarea echipei reprezentative a țării prin grefarea ei cu jucători români și alta care ține morțiș la ideea preconcepută că adevăratul football în România numai minoritarii îl știu practica”¹⁶.

Dincolo de aprecierile subiective ale autorului, din care sesizăm atitudinea sa naționalistă, ideea centrală indică faptul rolul selecționarului este foarte important și se încearcă trecerea responsabilității către acesta. Articolul avea și următoarea constatare: ”Nu sperăm să-i batem pe cehi la ei acasă. Dar dacă luăm bătae de ce nu s-a alcătuit o echipă numai din români, pentru că serviciile pe cari le aduce Szaniszo, Prassler, Baratky, le aducea, cu siguranță, și Pop Vasile, Rășinaru, Constantinescu sau Bogdan ca să fim împăcați că a mâncat bătae o adevărată națională a noastră”.

Ultimii fuseseră lăsați în afara lotului în urma unui meci-test. Jurnalistul încheie cu ideea că nu se poate mândri cu echipa de la Praga, tocmai pentru că nu este în totalitate românească. După cum se observă în acest text, la fel ca în multe alte opinii din presa interbelică, sportivul minoritar este perceput ca un inamic intern, aflat sub influența unui dușman exterior. Această idee se încadrează în ideea naționalismului, enunțată în debutul acestui articol.

Unul din cei mai aprigi contestatari ai sportivilor minoritari și ai vedetelor fotbalului din rândul maghiarilor sau al germanilor a fost Leoveanu, președintele celor de la Venus, care încerca să se afișeze ca un club al românilor. Acesta critica de fiecare dată modul în care se efectua selecția și susținea că un sistem de joc bazat pe fotbaliști din rândul minorităților este sortit eșecului. În același timp, oficialul susținea că jucătorii săi sunt sabotati constant atunci când se alcătuiește echipa națională a României și vorbea de o ”unificare sufletească”, la începutul anilor 30.

În ciuda numeroaselor articole naționaliste și a unor regimuri politice cu o astfel de direcție, vedetele din rândul minorităților nu au fost eliminate din echipele naționale ale României. La fotbal, s-a încercat impunerea unei limite, cu un algoritm de maximizare a procesului de românizare al echipei României, prin formula „8+3”. Astfel, comisia de selecție a echipei naționale avea în vedere realizarea unui prim 11 compus din opt fotbaliști

¹⁶ Vl. Stana, ”Naționala noastră la Praga”, Tribuna, 32, 5 decembrie 1938, 9

de etnie română și trei minoritari¹⁷. Era un lucru destul de greu realizabil, în condițiile unui număr mare de vedete fotbalistice din rândul minorităților naționale.

Un sondaj de opinie, realizat în iunie 1936, înainte de meciul României cu Iugoslavia, ziarul „Curentul” solicita cititorilor săi alegerea formulei de echipă pentru acest joc, între o alcătuire cu trei fotbaliști de etnie română și opt minoritari și altă componentă de echipă cu opt jucători română și trei minoritari. Au fost primite 224 de răspunsuri, majoritatea pentru formula „8+3”. Au fost și opțiuni pentru alcătuirea „3+8”, din partea unor cititori din Arad, Cluj, Oradea, Timișoara sau Alexandria¹⁸.

Odată cu instaurarea regimului legionar și a impunerii naționalismului extrem, vedetele din rândul minorităților trec în plan secund, iar multe cluburi ale celorlalte etnii sunt desființate. Statul se implică în competițiile interne, iar efectul este vizibil. În 9 august 1940, ca urmare a politicii antisemite, Teofil Sidorovici, Ministrul legionar al Tineretului și comandant al „Străzii Țării”, decide să desființeze cluburile care „nu se compun din cetățeni români creștini”, cluburi de origine evreiască.

În plus, activitatea sportivă se atenuază în perioada războiului, în special în rândul românilor, care au plecat pe front. Minoritarii au dominat într-un mod și mai accentuat competițiile interne, profitând de acest context, în urma căruia o mică parte a fost înrolată în armata română. Din acest motiv discuțiile cu privire la etnicitate în sportul românesc au fost reduse, așa cum era cu câțiva ani în urmă, pentru că războiul era deja un subiect mult prea vast, iar românii aveau de a face cu un dușman concret. Grijile cauzate de al doilea război mondial au trecut sportul într-un plan îndepărtat.

4. Concluzii

Viața sportivă interbelică a suscitat numeroase dezbateri la momentul respectiv, cauzate de o anumită dorință a populației românești de a crea un nucleu de atleți combativi cu aceia ai minorităților. Având nevoie de o justificare pentru a-și impune punctul de vedere, numeroși ziariști și conducătorii cluburilor românești au apelat la argumentele naționaliste pentru a elimina monopolul etnicilor, dar și pentru a stimula dorința de implicare sportivă a românilor.

¹⁷ Bogdan Popa, *Educație fizică, sport și societate în România interbelică* (București: Facultatea de Istorie – Universitatea București, 2009), 265

¹⁸ „Plebiscitul ziarului nostru”, *Curentul*, 2966, 7 mai 1936, 10

Întrecerea athletică și-a păstrat cei doi poli de putere în perioada interbelică: Ardealul și Bucureștiul. Diferențele între sat și oraș au menținut sportul ca atribut al spațiului urban. De altfel, zonele care au prezentat un bilanț economic ridicat și un proces de industrializare accentuat au fost caracterizate și de o activitate sportivă pe măsură. Tocmai faptul că atleții minorităților au ocupat un loc atât de important în dezvoltarea sportului din România, a generat un sentiment național și a determinat implicarea populației românești în sport.

BIBLIOGRAFIE

A. Lucrări generale

1. **Billig, Michael**, Banal nationalism, Londra: Sage Publications, 1995
2. **Drăgoescu, Anton**, (coord.), Istoria României. Transilvania, Cluj-Napoca: Editura George Barițiu, 1997
3. **Le Rider, Jacques**, Modernitatea vieneză și crizele identității, Iași: Editura Universității „Al. I. Cuza”, 2003
4. **Manuilă, Samuil; Georgescu, D.C.**, Recensământul din 29 decembrie 1930, Populația României, București: Imprimeria națională, 1937
5. **Ornea, Zigu**, Anii treizeci. Extrema dreaptă românească, București: Editura Fundației Culturale Române, 1996
6. **Pascaru, Mihai**, Sociologia comunităților, Cluj-Napoca: Argonaut, 2003

B. Lucrări de specialitate

1. **Boniface, Pascal (ed)**, Géopolitique du football, Bruxelles: Editions Complexe, 1998
2. **Cordellier, Serge; Poisson, Elisabeth**, Națiuni și naționalisme, București: Corint, 2002
3. **Neumann, Victor**, Neam, popor sau națiune? Despre identitățile politice europene, București: Curtea Veche, 2000
4. **Popa, Bogdan**, Educație fizică, sport și societate în România interbelică, București: Facultatea de Istorie – Universitatea București, 2009
5. **Postolache, Nicolae**, Fascinația oinei: jocul românilor de pretutindeni, București: Profexim, 2009
6. **Scurtu, Ioan; Boar, Liviu**, (coord) Minoritățile Naționale din România (1918-1925), București: Arhivele Statului din România, 1995

C. Studii

1. **Bălan, Dinu**, „Etnie, Etnicitate, Națiune și Naționalism”, Codrul Cosminului, nr. 12, 2006
2. **Popa, Bogdan**, „Sport et éducation physique dans la Roumanie d’entre-deux-guerres : oui ou non ?”, *Études balkaniques*, nr. 11, 2004

D. Periodice

1. Anuarul sporturilor pe 1939-1940, București, 1940
2. Curentul, nr. 2966 , 7 mai 1936
3. Rampa, nr. 4408 bis, 24 septembrie 1932
4. Tribuna, nr. 32, 5 decembrie 1938